

ธรรมะกับการพัฒนาสังคม

ผศ.บัญชา จำปารักษ์
อาจารย์ประจำ วิทยาเขตอุบลราชธานี

ความนำ

ในสังคมปัจจุบัน มนุษย์เราหลงใหลในวัตถุนิยมมากขึ้น มนุษย์เรามีความต้องการความสะดวกและความสบาย ความสุขเกินความจำเป็น ทุกคนต้องการความสุข แต่น้อยคนที่รู้จักความสุขว่าคืออะไร คนเราจึงมองความสุขไม่เหมือนกัน และแสวงหาความสุขโดยวิธีต่างกัน ศาสนามีหน้าที่สร้างความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องความสุขเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก เพื่อให้การหาความสุขของมนุษย์เหล่านั้นประสบความสำเร็จและเพื่อให้การแสวงหาความสุขนั้นไม่เป็นการเบียดเบียนและทำลายความสุขของคนอื่น และต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ในปัจจุบันที่มนุษย์กำลังลุ่มหลงอบายมุขอย่างงมงาย มีกิเลสตัณหา สิ่งที่เป็นไปทางลบ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนว่า^๑ ทุกคนในโลกนี้ล้วนแต่ต้องการความสุขเพราะอะไร เพราะทุกคนรู้สึกว่ายังได้ไม่พอที่เคยได้แล้วก็ได้อยู่แต่ยังไม่ดีที่สุด ความสุขที่เคยได้พ่วงผ่านไปแล้วเหลือแต่ความทรงจำที่หวานชื่น (กว่าของจริง) จึงอยากได้อีก ทางพระเราบอกว่ายึดใจของผู้ที่ยังไม่ได้เข้าถึงธรรม มีความพร่องอยู่เป็นนิจ หิวอยู่ตลอดเวลา สังคมเราไม่เห็นโทษของการฝากความหวังไว้กับความสุขประเภทนี้ทั้งๆ ที่ครูบาอาจารย์ได้เตือนอยู่เสมอแต่ไหนแต่ไรมา จึงกลายเป็นสังคมปากอ้า เต็มไปด้วยมนุษย์ที่วิ่งตามล่าหาความรู้สึกชั่วแวบอยู่ตลอดเวลา นับถือพระพุทธรูปศาสนาอยู่บางทีห้อยพระเต็มคอ แต่ในชีวิตจริงกลับนับถือเงินมากกว่า ยึดเอาอารมณ์ยินดียินร้ายในทรัพย์สินและอวดตาเป็นหลักชีวิต

เมื่อเราไม่เข้าใจธรรมชาติของตนเอง ไม่เข้าใจธรรมชาติของโลก ตัณหาก็คจะเป็นผู้สนตะพายโดยเราหลงหวังไปว่าโลกจะให้สิ่งที่แท้จริง แท้จริงแล้วโลกให้เราไม่ได้คือ ความสุขที่ไม่รู้โรยความสุขที่ยืนยงคงกระพัน แต่สังขารความเป็นจริงแล้วที่มนุษย์เราทุกคนนั้นไม่ยอมรับรู้คือสิ่งที่เราจะได้จากโลกเป็นแค่ความสุขแบบกระตุ้นประสาทหรือบ้ำเรอความสบาย ความสุขที่เป็นอวดตาเท่านั้น

พระพุทธองค์ตรัสว่า^๒ กายและใจของเราจะมีความสุขกับการกระตุ้นประสาทมากไม่ได้อันจะเห็น้อย อีกทั้งถ้ากระตุ้นบ่อยประสาทก็เริ่มต้น จึงต้องเพิ่มอัตราและความเข้มข้นของการกระตุ้น

^๑ ชยสาโรภิกขุ, **สุขเป็นก็เป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร : ปาปิรุส พับลิเคชั่น), หน้า ๘

^๒ พระคุณสมเด็จพระมหาเมธีวงศ์ และคณะ, **หลักธรรมนำสุข**, (กรุงเทพมหานคร : อภิชาติการพิมพ์), หน้า ๒๕

อยู่เรื่อย ๆ ความสุขทางเนื้อหนังจึงย่อมกระท่อนกระแท่นเป็นธรรมดา พันการขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่ได้ น้อยคนเหลือเกินสนใจจะหยุดทบทวนหรือคิดพิจารณาว่าความสุขที่อยากได้คืออะไร ชีวิตของมนุษย์ จึงหนีไม่พ้นความผิิดหวัง ปัญหาในโลกหลาย ๆ อย่างไม่ว่าปัญหภายในจิตใจของเรา ปัญหากับ คนรอบข้างหรือปัญหาในสังคมทั่วไป เกิดจากการหวังความสุขที่ถาวรจากสิ่งที่ไม่ถาวร เมื่อไม่ได้ สมหวังก็จะทุกข์มาก สมหวังแล้วต้องพลัดพรากจากสิ่งที่ตนยึดติดก็เศร้าโศก

พระพุทธองค์ตรัสว่า ความสุขมีหลายอย่าง นอกจากความสุขสามัญแล้ว ทุกคนไม่ว่านักบวช หรือผู้ครองเรือนควรถาหาความสุขที่เกิดจากคุณงามความดีและความสุขอันประเสริฐที่เกิดจากการ เป็นอิสระจากกิเลสจะได้มากน้อยแค่ไหนก็ไม่ต้องกังวล เพียงแค่ความพยายามที่จะสร้างความสุข ประเภทนี้ก็ทำให้ชีวิตมีคุณภาพอย่างน่าภาคภูมิใจ

ปัญหาของสังคม

ปัญหาของสังคม^๓ ได้แก่ เรื่องที่เกิดขึ้นและจะต้องได้รับการแก้ไข บางเรื่องอาจจะแก้ไขยาก และต้องใช้เวลา แต่บางเรื่องบางปัญหาก็สามารถแก้ไขได้ง่าย ๆ มันขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหรือสาเหตุ แต่ในที่สุดต้องได้รับการแก้ไขอยู่ดี เพราะถ้าไม่ได้รับการแก้ไขโลกนี้ก็อยู่กันไม่ได้

สาเหตุของปัญหาสังคมที่แท้จริงคืออะไร เรื่องนี้มนุษย์โลกเองหรือปุถุชนทั่วไปอาจจะมองไป คนละแง่คนละมุม บางคนว่ามาจากปัญหาทางการเมือง บางคนว่ามาจากปัญหาสังคม บางคนว่าปัญหา มาจากเศรษฐกิจที่เป็นอยู่บ้าง ซึ่งสามารถมองถึงกันได้และถูกต้องทั้งนั้น ใครมองไปทางด้านใด ก็จะ พยายามแก้ปัญหาไปทางด้านนั้น แต่ปัญหาสังคมที่ไม่หมดสักที จนมีปัญหาด้านต่าง ๆ เกิดขึ้น ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม คนที่รวยก็รวยส่วนคนที่จนก็จนอยู่อย่างนั้น

ถ้าจะมองด้านพระพุทธศาสนา สาเหตุของปัญหาสังคมที่แท้จริง สรุปลงไปให้สั้น ๆ คือ ออกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ หรือถ้าจะพูดอีกอย่างหนึ่ง คือ ตวักิเลส ถ้าคนในสังคมพากันลดละกิเลส เมื่อไร ปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ปัญหาทางด้านการเมือง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีแต่ ความเลวร้ายกับความไม่เป็นอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ในสังคมแบบนี้ มันก็จะหมดไปอย่างแน่นอน จึงเป็น ที่ยอมรับกันว่า ในโลกหรือสังคมของพระอรหันต์ไม่มีปัญหา

กิเลส^๔ คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันถือว่าเป็นปัญหาสาเหตุที่แท้จริงของสังคมมันมาจากไหน คำตอบก็คือมาจากมนุษย์เรานี่เองคือการต่อสู้ดิ้นรนในการแสวงหาความสุขให้กับตัวเอง นั่นก็คือ ปัจจัย

^๓ พระเทพวรมนี, ธรรมะกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส), หน้า ๓๘.

^๔ พระโพธิญาณเถระ, สงบจิตได้ปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : วรณการพิมพ์ ๒๕๓๖), หน้า ๔๒.

๔ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค และอีกสิ่งหนึ่งที่มนุษย์โลกขาดไม่ได้ คือ เงิน เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เราต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อที่จะได้สิ่งนี้มาเพื่อสนองความสุขของตน

ถ้าจะกล่าวถึงปัจจัยสี่ คือ สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ หรือ มนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ในการดำรงชีพเพื่อความเป็นอยู่ ถ้ามนุษย์เราขาดปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่งของปัจจัยสี่ไม่สามารถอยู่ได้ในสมัยก่อนโน้นธรรมชาติต่างๆ มีความอุดมสมบูรณ์ แต่คนสมัยก่อนแสวงหาปัจจัยสี่แบบพอเพียงต่อการดำรงชีวิต แต่ต่อมาพวกมนุษย์พากันทำลายธรรมชาติ บุกรุกถางป่าจนโล่งเตียน ขุดค้นเอาแร่ธาตุใต้ดิน ปิดกั้นแหล่งน้ำลำคลอง ทำลายภูเขา ลักลอบตัดต้นไม้เขายึดครองเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์บก สัตว์น้ำ ไม่มีที่อยู่อาศัย ค่อยๆ สูญพันธุ์ไปเรื่อย ๆ จึงเรียกมนุษย์ยุคนี้ว่า มนุษย์ยุควัตถุนิยม และการบริโภค คือการแสวงหาความสุขและปัจจัยสี่อย่างไม่อัน คือ มีแต่การพอกพูนกิเลส ไม่รู้จักการเพียงพอ หรือ พอเพียง ในสิ่งที่ตนมีอยู่ใช้อย่างมีประโยชน์และให้อยู่ในหลักเศรษฐกิจพอเพียง

สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ โลก คือ หม่อมมนุษย์พร่องอยู่เป็นนิตย์ เพราะมนุษย์โลกปัจจุบันเป็น ทาสตัณหา” ตัณหา คือ กิเลส โลภะ โทสะ โมหะ นั่นเอง

สรุป องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้เราเข้าใจตัวเอง พระองค์ชี้แจงเปิดเผยธรรมชาติของกาย ธรรมชาติของใจ ธรรมชาติของความทุกข์และความสุข ถ้าจะให้พุทธธรรมเป็นศาสตร์ก็ต้องเป็นสุขทุกข์ศาสตร์ ศาสตร์อื่นทั้งหมดเป็นแค่บริวารของศาสตร์นี้เท่านั้น หากขาดพุทธศาสตร์เป็นหลักฐานเสียแล้ว ศาสตร์ทางโลกย่อมเป็นดาบสองคมทั้งสิ้น

พระพุทธองค์ทรงสอนวิธีดับทุกข์หาสุขที่ถูกต้องและได้ผล ส่วนเรื่องสวรรค์ นรกชาติก่อนชาติหน้า เชื่อได้ก็ทำบุญ ยังไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร ค่อยเอาไว้คุยกันทีหลัง สิ่งที่เป็นแก่นแท้ของพุทธธรรมคือเรื่องภพนี้และชาตินี้พระองค์ตรัสว่า โดยปกติชีวิตของมนุษย์ไม่เป็นสุขเพราะหลงยึดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ว่าเป็นเรา เป็นของเรา การฝึกให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงถอดถอนอุปาทาน จนจิตเป็นอิสระพ้นการบีบคั้นของกิเลสคือการเข้าถึงความสุขที่แท้จริง หลักการสำคัญจึงอยู่ที่การระงับกิเลสด้วยการควบคุมกาย วาจา (ศีล) การพัฒนาคุณธรรม เช่น ความอดทนความขยัน ความเมตตากรุณา ความสงบ (สมาธิ) พระพุทธศาสนาย่อมรับความสุขที่เกิดขึ้นจากลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ว่าเป็นของจริง แต่เตือนว่าอย่าสำคัญมั่นหมายจนเกินไป

ฉะนั้น จงอย่าหลงไหลหมกมุ่นและลุ่มหลงในการหาความสุขในทางโลกก็มากเกินไป จงเอาหลักธรรมะเข้าไปครอบครองจิตใจของท่านไว้เถิดและปฏิบัติตนต่อธรรมะด้วยการใช้สติปัญญา

ละสิ่งทีควรละ บำเพ็ญสิ่งทีควรบำเพ็ญตามความเหมาะสมต่อไปเพื่อจะได้มาซึ่งความสุขทีแท้จริงด้วย
ประการทั้งปวง

เอกสารอ้างอิง

พระเทพวรมุนี, ธรรมะกับการพัฒนาสังคม, กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๓๘.

_____. มหุขยยุคโลกาภิวัตน์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกมล, ๒๕๓๕.

ชยสาโรภิกขุ, สุขเป็นก็เป็ความสุข, กรุงเทพมหานคร : ปาปิรุส พับลิเคชัน, ๒๕๔๕.

พระคุณสมเด็จพะมหาภูนีวงศ์ และคณะ, หลักธรรมนำสุข, กรุงเทพมหานคร : อภิชาติการพิมพ์,
๒๕๓๐.

พระเทพวรมุนี, ธรรมะกับการพัฒนาสังคม, กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส, ๒๕๓๘.

พระโพธิญาณเถระ, สงบจิตได้ปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สิริวรรณการ
พิมพ์, ๒๕๓๖.